

ВІДГУК

**офіційного опонента Кайдалової Лідії Григорівни про дисертацію
Сліпчук Валентини Леонідівни «Тенденції професійної підготовки
фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Реформування та удосконалення національної фармацевтичної освіти, її входження у світовий освітній простір, вимоги до фахівців фармації з боку держави та споживачів освітніх послуг, вимагають постійного вдосконалення та пошуку ефективних шляхів підвищення рівня її якості.

Актуальність дисертаційного дослідження Сліпчук Валентини Леонідівни не викликає сумніву, оскільки професійна підготовка фахівців фармації спрямована на лікування та профілактику здоров'я людей, запобіганню захворювань і забезпеченню життєдіяльності та працездатності нації.

Підготувати конкурентоспроможного, компетентного та освіченого фахівця можна за умов використання кращих традицій вітчизняної фармацевтичної освіти та пошуку й реалізації нових освітніх концепцій та підходів, ефективних освітніх технологій, упровадження передового і зарубіжного досвіду у фармацевтичну освіту.

До незаперечливих здобутків дисертантки слід віднести провідні ідеї концепції дослідження, підґрунтям якої є сукупність методологічних і теоретичних положень, що визначають стратегію розв'язання завдань дослідження.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на таких положеннях: професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні набуває ефективності, якщо обґрунтовано перспективні напрями її подальшого розвитку, які базуються на виявлених історико-педагогічним аналізом тенденціях та аналізі сучасних вимог до розвитку професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні.

Здобувачкою вдало здійснено дослідження тенденцій професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні на засадах системного, діяльнісного, акмеологічного, соціально-гуманістичного та особистісно орієнтованого підходів, що дає змогу розглянути професійну підготовку фахівців фармацевтичної галузі як багатофункціональну систему.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи кафедри медичної та загальної хімії Національного медичного університету імені О.О. Богомольця за темами: «Теорія та методика викладання хімічних дисциплін у вищих медичних навчальних закладах в умовах реформування медичної освіти» (РК № 0110U006823), «Теорія та методика викладання хімічних дисциплін у вищих медичних навчальних закладах за умов кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (РК № 0113U006553), «Теорія та методика навчання хімічних дисциплін при підготовці майбутніх фахівців

для галузі охорони здоров'я» (РК № 0117U000264).

Загальний обсяг дисертації - 544 сторінки (із них основного тексту – 383 сторінки). Робота містить 88 таблиць і 9 рисунків (44 таблиці і 8 рисунків в основному тексті).

За структурою дисертаційна робота є послідовною, чіткою і виваженою; містить вступ, 7 розділів, висновки до кожного, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

Логіка побудови дисертації, використання комплексу теоретичних, емпіричних методів та методів обробки результатів дослідження, що адекватні об'єкту, предмету і меті, дозволили сформулювати концепцію і гіпотезу дослідження та довести її вірогідність.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження обраної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу дослідження, його методологічну і теоретичну основи; подано концепцію та методи дослідження; розкрито його наукову новизну, теоретичне та практичне значення; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації

У першому розділі «Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні як об'єкт наукового дослідження» дослідницею схарактеризовано базові поняття дослідження; проаналізовано розвиток професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в педагогічній теорії та практиці вищих медичних (фармацевтичних) закладів освіти; подано концепцію дослідження професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні; обґрунтовано періоди розвитку професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі у ХХ – на початку ХХІ ст. (до 2017 р.), критерії (соціальний; інституціональний; змістовий) та показники їх порівняння.

Схвальної оцінки заслуговують обґрунтовані здобувачкою показники, що розкривають зміст соціального критерію: гендерну рівність майбутніх фахівців; незалежність набуття освіти від етнічного походження, віросповідання; академічну мобільність. До показників інституціонального критерію віднесено: мережу фармацевтичних закладів освіти, що проводять освітню діяльність щодо професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі; кількість ступенів професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі; заклади підвищення кваліфікації фахівців фармацевтичної галузі. До показників змістового критерію віднесено: зміст, форми та методи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі; термін навчання; форми підвищення кваліфікації фахівців фармацевтичної галузі.

У другому розділі «Становлення вітчизняної професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі на українських землях (кінець ХVІ ст. – 1921 р.)» проаналізовано фармацевтичну освіту в структурі медичної освіти в ХVІ – на початку ХХ ст.; проведено історико-педагогічний аналіз професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі (друга половина ХІХ ст. – 1921 р.).

У процесі дослідження Валентиною Леонідівною обґрунтовано, що 1921 р. став визначальним для становлення фармацевтичної науки як окремої галузі в системі медичних наук та остаточного визнання недоцільності підготовки фахівців фармацевтичної галузі при медичних факультетах університетів.

Третій розділ *«Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі України в 1921–1941 рр.»* присвячено аналізу соціально-економічних умов професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, мережі фармацевтичних закладів освіти, змісту, формам й методам професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, а також визначено тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі у 1921 – 1941 рр.

Дослідниця констатує, що сутнісною ознакою професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі України в 1921 – 1941 рр. є формування системи (середньої та вищої) фармацевтичної освіти як окремої галузі.

У четвертому розділі *«Консервація професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в умовах Другої світової війни (1941 – 1945 рр.)»* проаналізовано соціально-економічний стан професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, мережу фармацевтичних закладів освіти, зміст, форми й методи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, а також визначено тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в умовах Другої світової війни (1941 – 1945 рр.).

Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в умовах Другої світової війни (1941 – 1945 рр.), як наголошує авторка дослідження, характеризується зменшенням освітніх інституцій, скороченням терміну навчання студентів, спрощенням змістово-методичного забезпечення їхньої фахової підготовки, що свідчить про згортання професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі з одного боку, та збереження основних її принципів з іншого.

У п'ятому розділі *«Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі України у 1945 р. – першій половині 1960-х рр.»* проаналізовано соціально-економічні умови професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, мережу фармацевтичних закладів освіти, зміст, форми й методи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, а також визначено тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі у 1945 р. – першій половині 1960-х рр. Для зазначеного періоду характерним є відновлення і розширення системи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні.

У шостому розділі *«Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі України в другій половині 1960-х рр. – 1991 р.»* проаналізовано соціально-економічні умови професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, мережу фармацевтичних закладів освіти, зміст, форми й методи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі та визначено тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в другій половині 1960-х рр. – 1991 р.

Вагомим підсумком в розділі є узагальнення, що дає змогу схарактеризувати період другої половини 1960-х рр. – 1991 р. як період модернізації й ідеологізації професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні.

У цьому розділі «Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі України в 1991 р. – до 2017 р.» проаналізовано соціально-економічні умови професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, мережу фармацевтичних закладів освіти, зміст, форми й методи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, визначено тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в 1991 р. – до 2017 р.

Вагомим науковим доробком дослідження можна вважати виокремлено перспективні напрями модернізації професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі України з урахуванням історичного досвіду.

Заслугує також на позитивну оцінку характеристика джерельної бази рецензованої дисертаційної праці, що представлена 712 джерелами, серед яких нормативно-правові акти, що регулювали діяльність інституцій професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі; архівні документи й матеріали про становлення та розвиток інституцій професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні; монографії, дисертації, брошури, посібники, науково-довідкові видання, статті в контексті досліджуваної проблеми.

Не викликає заперечень **наукова новизна дослідження**, яка полягає в розробленні й обґрунтуванні періодизації професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні.

До безперечних переваг роботи слід віднести уперше розроблену й обґрунтовану періодизацію професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні, в якій історичний відтинок часу з кінця XVI ст. до 1921 р. схарактеризовано як становлення вітчизняної професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі на всіх українських землях; 1921 – 1941 рр. – період формування системи (середньої та вищої) фармацевтичної освіти як окремої галузі; 1941 – 1945 рр. – означено як період згорання процесів розвитку системи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, її консервації в умовах Другої світової війни; 1945 р. – перша половина 1960-х рр. – визначено як період відновлення і розширення системи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі; друга половина 1960-х рр. – 1991 р. – виокремлено, як період модернізації й ідеологізації професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі; 1991 р. – до 2017 р. – аргументовано, як становлення національно спрямованої професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в умовах інтеграції нашої держави у світовий освітній простір, що триває й нині; *обґрунтовано критерії* порівняння стану розвитку професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні у визначених хронологічних межах XX – початок XXI ст. (*соціальний, інституціональний, змістовий*) та обґрунтовано *показники*, що розкривають зміст кожного критерію; визначено тенденції (*загальні, особливі та*

специфічні) професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні на кожному історичному періоді.

У результаті порівняльного аналізу виокремлено загальні наскрізні тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні, характерні для всіх історичних періодів. Визначено перспективні напрями модернізації професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні з урахуванням історичного досвіду (гармонізація професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі із світовим досвідом).

Практичну значущість мають розроблені здобувачкою матеріали, які викладено і систематизовано в полягає у тому, що розроблено і впроваджено оновлене змістово-методичне забезпечення у освітній процес професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі: навчальний посібник для студентів вищих фармацевтичних закладів освіти і фармацевтичних факультетів вищих медичних закладів освіти «Аналітична хімія»; навчальний посібник для іноземних студентів вищих фармацевтичних закладів освіти та фармацевтичних факультетів вищих медичних закладів освіти «Хімія d-елементів»; навчально-методичний посібник для студентів вищих медичних та фармацевтичних закладів освіти – університетів, інститутів й академій «Аналітична хімія. Якісний аналіз».

Основні результати викладено в 60 наукових і науково-методичних працях, із них 49 одноосібних, зокрема 1 монографія, 2 навчальних посібника, 1 навчально-методичний посібник, 21 стаття в наукових фахових виданнях України, 9 статей у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 26 публікацій і тез у збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного медичного університету імені О.О. Богомольця; Державного вищого навчального закладу «Івано-Франківський національний медичний університет»; Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет»; Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького; Рівненського державного базового медичного коледжу.

Дисертаційна робота оформлена згідно з вимогами ДАК України.

Додатки, таблиці й рисунки увиразнюють уявлення про цілісне дослідження.

Аналіз змісту автореферату та дисертації доводить ідентичність їх структури, логіки викладу матеріалу, відповідність основних положень та висновків за розділами та підсумковим висновком.

Разом із тим, відзначаючи високий кваліфікаційний рівень виконаного дослідження, відзначимо низку дискусійних питань, які потребують пояснень і уточнень, зокрема:

1. У розділі 1 «Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні як об'єкт наукового дослідження», у виділеному третьому блоці базових понять професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі крім фахівця фармацевтичної галузі, фармацевта і провізора, на нашу

думку доречно вказати й клінічного провізора, провізора-косметолога, інженера-технолога та ін. відповідно до кваліфікацій з фармацевтичних спеціальностей (с. 57 та рис.1.1.тексту дисертації).

2. На наш погляд, варто було б поряд з дослідженням базових понять, які класифіковано у три блоки, а саме: поняття, що розкривають сутність професійної підготовки; характеризують її особливості та відображають сутність та специфіку професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні (професійна підготовка фахівців, неперервна професійна освіта, кваліфікації, тенденції, фармація, фармацевтична галузь та ін.), представити авторське розуміння сутності таких понять як «фармацевтична освіта» та «система фармацевтичної освіти».

3. Нам видається, що у назві Розділу 4, а також ідентичній назві п. 4.1. «Консервація професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в умовах Другої світової війни (1941-1945 рр.)» не досить коректно вказано межі Другої світової війни, початок якої 1 вересня 1939 року, хоча в тексті роботи дослідницею зазначено, що червень 1941 р. є початком війни для українського населення (с. 220). На наш погляд, назви, історичні дати і терміни повинні корелюватися між собою.

4. Нам, видається, що перспективні напрями модернізації професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні з урахуванням історичного досвіду (Розділ 7, п. 7.5), доречно було б у дослідженні розмежувати і конкретизувати їх відповідно до виконавців: на державному та галузевому рівнях (МОН України, МОЗ України, науково-дослідні установи, виробники лікарських засобів, аптечні установи тощо) та локальному (науково-педагогічні працівники фармацевтичних та медичних закладів вищої освіти, що безпосередньо здійснюють професійну підготовку фахівців фармацевтичної галузі) з метою їх подальшої реалізації.

5. Уважаємо, що в п. 7.3 у дослідженні змісту, форм і методів професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в період з 1990 р. по 2017 р. доречним було б приділити увагу педагогічним технологіям, які широко використовуються освітянами фармацевтичних і медичних закладів вищої освіти.

6. На нашу думку, крім розробленого навчально-методичного забезпечення професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні з навчальних дисциплін «Аналітична хімія», «Загальна та неорганічна хімія», якими представлено практичне значення результатів дослідження, доцільно було б підготувати навчально-методичні посібники та рекомендації за матеріалами дослідження, які можуть бути використані при викладанні педагогічних дисциплін у підготовці фахівців фармацевтичної галузі.

7. В оформленні дисертаційного дослідження у розділах 3-7 однакова назва параграфів 1-4, без конкретизації означених періодів за роками.

Наведені в додатках таблиці переобтяжують роботу статистичними

даними і цифровими показниками, які не систематизовано відповідно до періодів дослідження, що суттєво знижує їх цінність для педагогічної науки.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не знижують її наукової й практичної цінності. Відзначені недоліки тільки підкреслюють можливості її подальшого вдосконалення і розвитку в майбутніх наукових пошуках дисертанта.

Підсумовуючи вище зазначене, констатуємо: дисертація «**Тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття)**» за актуальністю, змістом, новизною, теоретичним та практичним значенням, одержаними результатами, обсягом і оформленням відповідає профілю спеціалізованої вченої ради, відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій (п.п.18, 19, «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656)), а її – автор **Сліпчук Валентина Леонідівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і психології
Національного фармацевтичного університету

Л. Г. Кайдалова

Підпис Л.Г. Кайдалової засвідчую:
начальник відділу кадрів
Національного фармацевтичного університету

З.Ф. Подстрелова